

Üniversite(ler)de Kuram ve Uygulama Bütünlüğünde Sanatçı ve Sanat Kuramcısı-Eleştirmen Yetiştirmeye Yönelik Alternatif Bir Eğitim Modeli

Halil AKDENİZ

Prof. Dr.,

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi

Resim Bölümü, Öğretim Üyesi

Bu yazı, burada ele alacağım üniversite(ler)de alternatif sanat eğitimi modelinin yalnızca kuramsal düzeyde bir tartışması değil, aynı zamanda çalıştığım farklı üniversitelerin güzel sanatlar fakültelerinde, yaklaşık 20-25 yıllık öğretim üyeliğim ve idarecilik görevim sırasında resim ve güzel sanatlar bölümlerinin kuruluş çalışmalarını yapıp programlarını hazırladığım –bu programların bir kısmı artık çok iyi sonuçlar alınarak meyvelerini vermeye başladı, bir kısmı çeşitli nedenlerle uygulama aşamasına geçemedi. Bir kısmı da programın yeni ve ileri evreleri olarak henüz hazırlık ve uygulamaya geçme aşamasında- bir dizi eğitim-öğretim uygulamaları ile yeni program önerilerine yönelik değerlendirmeleri içerecektir.

İnsanın üzerinde yoğunlaştığı bir konuda, oluşan düşünceler aşama aşama zamana yayılarak gelişmektedir. Bu süreçte birbirinden farklı üniversitelerde çalışmış olmam bana değişik uygulama fırsatları verdi; buna bağlı olarak da düşünce ve bakış açım da yeni açılımlar sağladı.

Üç ayrı üniversitede çalıştım. Bunlardan ilki Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (Bugünkü Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi), ikincisi Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, üçüncüsü de halen çalışmakta olduğum Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesidir. Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Türkiye’de YÖK öncesi kurulan ilk güzel sanatlar fakültesidir (1976). Başlangıçta mimarlık, şehircilik, tiyatro ve sinema bölümleriyle açılan fakültede resim, grafik sanatlar ve heykel gibi güzel sanatlar bölümlerinin de açılıp geliştirilmesi ve

kadroların oluşturulması için resim dalında ben, grafik sanatlar dalında Adem Genç, heykel dalında Cengiz Çekil görev aldık (1978). O tarihlerde her üçümüz de Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde kendi alanlarımızda uzmanlık eğitimlerimizi tamamlayarak birer ikişer yıl arayla Türkiye'ye yeni dönmüştük. Üniversitedeki bu yeni görevlerimiz bizler için hem yeni bir ufuk hem de yeni bir sorumluluktuk. Üniversitede bir taraftan bölümlerimizin kuruluş çalışmalarını sürdürürken, bir taraftan da klasik üniversite sistemine göre kendi kariyer çalışmalarımızı yapıyorduk. Bölümlerimizin programlarını hazırlarken önümüzdeki ana sorun, sanat eğitiminin üniversite bünyesinde nasıl olması gerektiği sorunuuydu. Sanat eğitiminin yapısı üniversitede eski geleneksel akademi ve yüksekokul modellerinde olduğu gibi devam mı etmeliydi yoksa yeni bir yapılanma ve örgütlenme içine mi girmeliydi? Bu endişelerle konu üzerinde bir kısmı ortak, bir kısmı da ayrı ayrı olmak üzere uzun araştırmalarımız ve çalışmalarımız oldu. Ve sonuçta her birimiz programlarımızı hazırlayarak kendi bölümlerimizi kurduk. Daha sonra da aradan çok zaman geçmeden 1982 YÖK Yasasıyla güzel sanatlar alanında eğitim yapan tüm diğer akademi ve yüksekokullar, üniversite bünyesine alındı ve bugünkü bilinen yapı oluştu. O zaman fakülte ve bölüm dersleri olarak koyduğumuz bir çok ders, aynı ya da benzer isimde YÖK ile birlikte kurulan diğer güzel sanatlar fakültelerinin programlarında da yer aldı. Örneğin, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Görsel Algılama ve Renk, Sanat Felsefesi, Sanat Sosyolojisi, Sanat Yorumu, Sanat Eserleri Analizi ve Sanat Teknolojisi gibi. Eğitim sürecinde kendi bölümümün atölye-stüdyo derslerinde farklı bir anlayış ve eğitim modeline yöneldim. Bilinen geleneksel eğitim tarzı atölye sistemi anlayışı yerine, derse diğer sanat disiplinlerinden farklı anlayışlarda hocaların girmeleri sağlandı. Çoğu zaman hocalar birlikte derse girdiler ve dersler çok yönlü bir eleştiri ortamında yürütüldü. Böylece öğrencilerin geleneksel akademi eğitimi anlayışı içinde tek hoca'ya göre yetişmeleri yerine kendi çalışmalarına çok yönlü eleştirel açıdan bakabilmeleri ve sanatsal kişiliklerini geliştirmeleri hedeflendi. Ayrıca resim bölümü için de o zamana kadar hiçbir yerde olmayan; diğer uygulamalı sanat dallarına uygulanan stajlar gibi genel staj yönetmeliği kapsamında üç dönem altışar haftalık bir staj-pratik çalışma programı hazırladım. İlk kez Dokuz Eylül Üniversitesinde Resim Bölümü programında yer verilip uygulamaya konulan bu program ve ana ilkeler benden sonraki kadrolar tarafından da benimsenerek halen başarılı bir şekilde devam etmektedir.

İkinci çalıştığım kurum; Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi oldu (1987-94). Bilindiği gibi Bilkent Üniversitesi, Türkiye'nin ilk özel üniversitesidir ve devlet üniversitelerinden farklı bir yapı ve esnekliğe sahiptir. Yeni düşünce ve uygulamalara açıktı. Program konusun-

daki düşünce ve uygulamaların Bilkent'te daha bir açılım buldu. YÖK yasasıyla devlet üniversitelerine gelen bölüm ve anasanat dalı sistemi burada bağlayıcı değildi. Bu nedenle bölümünün yapısında köklü bir değişikliğe giderek güzel sanatların değişik dallarını içine alan, sanat ve sanat kuramı bütünlüğünde bir eğitim modeli ve yeni bir bölüm düzenine gitme olanağı buldum.

Günümüzün birçok çağdaş sanat eseri örneklerine bakıldığında artık geçmişin tekniğe dayalı bir ayırım ve sınıflamaya değil, felsefe ve sanat bağlamında bir sanatsal düşünce ve konsept çerçevesinde oluşan ve birçok tekniği ayrı ayrı olduğu gibi birlikte de içerebilen yaklaşımlara tanık olunmaktadır. Üretilen bir sanat eserinde; yapılan iş kadar, düşünce ve değerlendirme bilinci de önem taşımaktadır. Bunun eğitim kurumlarında öğretim programlarına bir şekilde yansması, geleneksel eğitim-öğretim programlarından farklı ve yeni bir program örgütlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu düşünceler ışığında düşünülen öğretim modelinde, bölüm; resim, özgünbaskı, heykel, seramik ve multi media alanlarını kapsayacak şekilde genişletilerek adı da bu alanları kapsayacak şekilde "Güzel Sanatlar – Fine Arts" bölümü olarak değiştirildi. Bu isimlendirme bölüm adı olarak yeni olmayıp, birçok Amerikan üniversitesi ile Batı üniversite ve yüksekokullarında görülmele birlikte, burada içerik ve program yapılanması tamamen farklı ve yeni bir yaklaşım içermektedir. Burada sözkonusu olan güzel sanatlar bölümü lisans programı, "Studio Arts" ve "Theory and Criticism" olmak üzere iki program içerecek şekilde düzenlendi (1). Studio Arts programı, kendi içinde disiplinlerarası bir çalışma birlikteliğiyle Resim-Özgünbaskı-Heykel-Seramik ve Multi Media gibi sanat dallarını kapsayacak şekilde bütünleştirildi. Stüdyolar alışılmış ve geleneksel eğitimin dışında sanatsal üretimle birlikte tartışmaların yapıldığı, yeni sanatsal düşüncelerin üretildiği birer beyin-studio mekanlar olarak düşünüldü. Bana göre bugün Türkiye'de Güzel Sanatlar eğitimi yapan kurumlarda resmi olarak 10 saatten 20 saate kadar varan sürelerde atölye dersleri konulması yanlıştır. Derslerin haftada belli saatlerde eleştiri ve değerlendirme niteliğinde yapılıp geri kalan zamanlarda öğrenci atölyelerde kendi başına serbest olarak çalışmalıdır. Hocalar derslerde belirli ders saatlerinde yapılan eleştiri ve değerlendirme dışında öğrencilerin başını bekleyen, yoklamalarını alan bir teknisyen durumuna düşürülmemelidir. Programlar ve okullardaki çalışma ortamı öğrencilerin atölye ve stüdyolarında ders dışı ve akşamları ve de hafta sonları rahat bir şekilde gelip çalışabilecekleri şekilde organize edilmelidir. Eğer bir sanat kurumunda öğrenci akşamları saat 17.00-18.00'den sonra ya da istediğinde hafta sonlarında atölyeye gelip çalışmıyor ya da çalışmıyorsa orada bir yanlılık ve sakatlık var demektir.

Neyse tekrar Bilkent'e dönersek öngörülen bu yeni düzenlemede, sanat dalları arasında bu programla örtüşen disiplinlerarası bir anlayışla lisans düzeyinde sanat kuramcısı ve eleştirmen yetiştirmeye yönelik bir program da, güzel sanatlar-fine arts bölümü kapsamında düşünüldü. Buradaki amaç, kuram ve uygulama bütünlüğünde sanatın uygulama alanlarında pratik deney sahibi, sanatın kendi iç sorunlarını tanıyan, çok yönlü ve eleştirel düşünebilen sanat kuramcısı adayları yetiştirmektir.

Bilkent'te de sanat atölyeleri/studio arts derslerine yine İzmir Dokuz Eylül Üniversitesinde olduğu gibi farklı sanatçı-hocaların girmesini sağladım. Bilkent'te çok sayıda yabancı sanatçı-öğretim üyesi bulunması programın uygulanmasında daha bir avantaj oldu. Bilkent'deki Güzel Sanatlar/Fine Arts Bölümü için de, İzmir'deki gibi bu yeni yapılanmaya göre alan ve sınırları genişletilmiş bir staj-pratik çalışma programı hazırladım, fakat hala bölüm programının kuram ve eleştiri kısmı ile staj-pratik çalışma programı kısımları uygulamaya konulamadı.

Şu anda görev yapmakta olduğum üniversite Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesidir. Daha önce çalıştığım iki üniversitede lisans düzeyinde yapılandırmaya çalıştığım kuram ve uygulama bütünlüğündeki eğitim-öğretim modelini, şimdi Anadolu Üniversitesinde lisansüstü düzeyde yeniden ele alma fırsatı doğdu. İçinde uygulamaya yönelik stüdyo derslerinin de yer aldığı bir Güzel Sanatlar Kuram ve Eleştiri Yüksek Lisans ve Doktora Programları hazırladım(2002). Programların özgünlüğü, bu programların bir sanat kuramı yüksek lisans ve doktora programları olmasına rağmen programlarda kuramsal derslerin yanı sıra sanatsal üretim ve uygulama çalışmalarının yapılabildiği stüdyo derslerinin yer alması; eğitimin kuram ve uygulama bütünlüğünde yürütülecek olmasıdır. Bu şimdiye kadar Türkiye'de olduğu kadar bildiğim kadarıyla dünyada da henüz örneği olmayan bir uygulamadır. Burada amaç; disiplinlerarası geniş sanat kültürüne dayalı formasyon almış, sanatın uygulama alanlarına ilişkin pratik deney sahibi ve sanatın özel sorunlarını tanıyan, çağdaş bir yaklaşımla yorumlayabilen, uzmanlık düzeyinde sanat kuramcısı ve eleştirmen yetiştirmektir.

Programlara; yurt içinde ya da yurt dışında herhangi bir üniversite ya da yükseköğretim kurumunda; güzel sanatlar, sanat tarihi, edebiyat, felsefe, sanat eğitimi, sinema-müzik ve sahne sanatları, mimarlık, iç mimari, fen ve mühendislik bilimleri, sağlık ve sosyal eğitim bilimleri gibi sanat ve bilim dallarından herhangi birinde; lisans ve yüksek lisansını tamamlamış adaylar da ile sanatta yeterlik ya da başka bir dalda doktorasını yapmış adaylarda katılabileceklerdir. Programın yüksek lisans bölümü; Studio, Sanat Kavramları ve Terminoloji, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Görsel Algılama Renk ve Biçim, Eleştiri Kuramları, Metin İncelemeleri, Çağdaş Türk Sanatı ve Yeni Yönelimler, Sanat Sosyolojisi, Sanat Teknolojisi, Sanat Felsefesi, Kitle

İletişim Çözümleme Yöntemleri, Güncel Sanat Sorunları ve Seminerler gibi ana ve seçmeli ders gruplarından; doktora bölümü; Studio, Simülasyon ve Gerçeklik Evrelerinde Sanat ve Kültürün Karşılaştırmalı Çözümlemesi, Sanat Eseri Çözümlemeleri, Metin İnceleme ve Metin Yazma, Çağdaş Sanat Felsefesi, Sanat Psikolojisi, Sanat Yönetimi ve Kuratörlük gibi ana ve seçmeli ders gruplarından oluşmaktadır. Bu derslerin her biri Üniversitenin kendi kadrolarıyla birlikte Ankara, İstanbul ve İzmir Üniversitelerinden gelecek herbiri kendi alanında isim sahibi değerli öğretim üyeleri, sanat yazarı ve eleştirmenler tarafından ders, seminer-konferans ve workshop düzeyinde desteklenecektir.(2).

Kültür ve sanat alanlarında 20.yy'da özellikle yüzyılın ikinci yarısında dünyada meydana gelen karmaşık ve yeni gelişmelerin değerlendirilip açıklanmasında bilinen klasik bilim disiplinleri yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle artık birçok Batı ülkeleri ve Amerikan üniversiteleriyle başka ülkelerin güzel sanatlar fakültelerinde ya da güzel sanatlar akademilerinde, özellikle de salt sanat eğitimi yapılan kurumlarda; sanat tarihi dersi yerine ya da sanat tarihi dersine paralel olarak multi disiplinler- sanatbilimi dersleri okutulmakta veya değişik biçimlerde sanat bilimi alanında yeni program örgütlenmelerine gidilmektedir.

Güzel sanatlarda bütün sanatsal yaratılar, bir fikir ve dünya görüşünün belli malzemelerde biçim kazanmasıyla başlamaktadır. Bir eser; form, biçim verme, kompozisyon ve gerçekleştirme aşamalarıyla varlık kazanmaktadır. Sözkonusu bu kavram ve aşamaların herbirisi basit bir tanımlama olarak değil, eser oluşum süreçleri içinde bir defaya mahsus özellikler gösteren somut faktörlerin birbirleriyle ilişkileri ve özellikleri çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmektedir. Sanatta "genel olan"ın tespiti "özel olan"da yatmaktadır. Sanat alanında tek olanı genel içinde ele alıp yeni değerleri ve nitelikleri saptamak mümkün olmamaktadır. Sanat alanına ilişkin veri ve değerler, fen ve doğa bilimlerinde olduğu gibi bilimsel yöntemlerle belli bir kesinlikle markalanıp açıklanamamaktadır. Sanatçı-sanat eseri, sanat eserinin oluşum süreçlerinin incelenip değerlendirilmesinde, disiplinlerarası işbirliğine dayalı yeni bir bilimsel disipline gerek duyulmaktadır. Sanat alanının kendine özgü zorluklarının çözümü, bizi bugün, multi disiplinler bir bilim dalı olan sanatbilimi diye nitelendirilen; fenomenoloji, tarih ve eleştiri alanlarını içeren –karşılıklı değişim içinde bulunan birbirine bağlı– üçlü bir yapılanmadan oluşan yeni bir sanat bilimi disiplinine götürmektedir.

Bu gelişmeler ışığında terminoloji ve öğretim programları açısından dünyadaki belli başlı benzer örneklere bakıldığında; Multi disiplinler Sanatbilimi dersi/dersleri olarak Almanca Kunstwissenschaft, İngilizce Science of Art ya da her ülkenin kendi dilinde karşılığı olan bir terimle birbirinden çok farklı ve değişik okullarda ders ve programlar olarak okutulmaktadır. Örneğin:

Almanya'da Berlin Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde/Staatl. Hochschule der Künste-Berlin, ve Berlin Humbold Üniversitesi'nin bazı bölümlerinde, Amerika'da Palo Alto-California Üniversitesi, Standford Üniversitesi ve Yale Üniversitelerinde; Japonya'da Kyoto ve Tohoku Sanat ve Tasarım Üniversitelerinde lisans ve yüksek lisans düzeyinde Kunstwissenschaft/Science of Art dersleri olarak okutulduğu; Almanya'da Berlin Humbold Üniversitesi Felsefe Fakültesi-3 Kültür ve Sanatbilimi Enstitüsü'nde; İngiltere'de Bolton Üniversitesinde, Londra Goldshmidt Üniversitesinde, Hatfield Hertfordshire Üniversitesi ve Hong Kong Üniversitesinde Sanatbilimi alanında doktora programı olarak Doktora/Ph.D.in Art düzeyinde eğitim verildiği gözlemlenmektedir.

Bugün birçok Avrupa ülkesinde, Amerika ve Japonya gibi ülkelerin üniversite ve akademilerinde değişik isimler altında açılan güzel sanatlar ya da güzel sanatlar tasarım okulları gibi, ülkemizde de azımsanamayacak sayıda güzel sanatlar ya da benzer isimlerde fakülteler açılmış ve çok sayıda genç insan bu okullarda okuyup sanat üzerine mezuniyet diploması alarak sanatçı olmak istemektedir. Bu programlarla; hem sanat eğitimi yapan kurumlarımızda eğitim programlarını kuramsal ve bilimsel açıdan destekleyici, hem de sanat ortamımızda ve üniversitelerimiz kadrolarında eksikliği duyulan sanat kuramcısı ve eleştirmen yetiştirmeye yönelik bir uzmanlık alanı açılmış olacaktır. Sanat ortamımızı ve eğitimimizi çok yakından ilgilendiren böyle bir multi disiplinler bilim dalı disiplini henüz ülkemizde bilim ve sanat literatüründe yer almamaktadır. Program, Anadolu Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Engin Ataç ve üniversite yönetiminin ilgi ve desteği ile üniversitenin yetkili kurullarından geçirilerek bir Sanatbilimi Ana Bilim Dalı'nın kurulması ve buna bağlı olarak sözkonusu programların açılması için YÖK'e sunulmuştur. Gerekli izin ve prosedürün tamamlanmasından sonra ülkemizde ilk kez Anadolu Üniversitesinde, Güzel Sanatlar Kuram ve Eleştiri Yüksek Lisans ve Doktora Programları önümüzdeki dönemde 2003-04 eğitim öğretim yılında ilk aşama olarak yüksek lisans düzeyinde eğitim-öğretime açılması planlanmaktadır.

Notlar

- 1) Bkz. Bilkent Üniversitesi 1992-93 Eğitim-Öğretim programları katalogu.
- 2) Program, Üniversitenin kendi öğretim kadrosuyla birlikte İstanbul'dan; Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi, siyaset bilimci, sanat yazarı ve eleştirmen Dr. Hasan Bülent Kahraman, İstanbul Güncel Sanat Müzesi müdürü sanat yazarı ve eleştirmen Vasfi Kortun, Sabancı Müzesi müdürü Dr. Emin Mahir Balcıoğlu, Ankara'dan, Ankara Üniversitesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Neriman Samurçay, İzmir'den; sanat yazarı ve eleştirmen Mehmet Ergüven, Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Oğuz Adanır ve Prof. Mümtaz Sağlam gibi herbiri kendi alanında isim sahibi değerli öğretim üyeleri, sanat yazarı ve eleştirmenler tarafından ders, seminer-konferans ve workshop düzeyinde desteklenecektir.

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğretim üyesi. Türk Resim Sanatı alanında araştırma yazıları ve eserleri ile tanınan Halil Akdeniz, yurtiçi ve yurtdışı kişisel sergilerinin yanı sıra çok sayıda uluslararası sergi, fuar, biennial ve trienale katılmıştır. Resim dalında ödülleri, müze ve koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır.